

הרב יצחק שלמה פייגנבוים*

בני ברק

הערות בדיני דפנות הסוכה

א.

סוכה שצורתה כצורת ה"א והיינו שיש לה ב' דפנות כהלכתן דעריבן והדופן השלישי יש בו שיעור ז' טפחים אך הוא רחוק הרבה מן מב' הדפנות האם סגי בזה, או דבעינן שגם דופן הג' יהיה לו שייכות לדופן הב' ע"י צורת הפתח.

לע"ד הדבר ברור דבכה"ג דהדופן הג' יש בה שיעור סוכה אין היא צריכה לשום חיבור עם ב' הדפנות, וכמבואר בשו"ע סי' תר"ל ס"ג וברמ"א, וז"ל: "היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לאחד משתי הדפנות וכשרה וגם בזה צריך לעשות צורת הפתח שיתן קנה מן הפס על הדפן האחד, וי"א שאין זה צריך צורת הפתח, הגה: אבל אם איכא דופן שבעה בלא לבור אין צריך כאן צורת הפתח עד סוף הכותל הואיל ואיכא דופן שבעה שהוא הכשר סוכה" עכ"ל. ומבואר להדיא דאיכא דאיכא דופן שלם של ז' טפחים אין צריך חיבור לב' דפנות האחרות [אף לדעת הראשונה (משנ"ב סקי"ז)].

ויש שרצו לדחות דדילמא כל דין זה איירי בסוכה העשויה כמבוי, שיש ב' דפנות שלימות זו כנגד זו והדופן השלישית היא בשיעור ז' סמוך לאחת מן הדפנות ומחזי כסוכה שלימה ובכה"ג סגי בדופן ז', אבל באופן דיש ב' דפנות דעריבן ודופן הג' אינה מושלמת וצורתה כה"א, דילמא בכה"ג לא סגי בדופן ז' ובעינן צורת הפתח כדי שלא יהיה עומד מרובה על הפרוץ.

שוב העירוני לספר הסוכה (מילואים לפרק ז') שהביא מספר חידושים וביאורים להסתפק בזה, וז"ל: "כשהדופן השלישית בת שבעה טפחים עומד אם צריך לקרב אותה לאחת הדפנות ואם מועיל לזה צורת הפתח, כאשר אתה בא להעמיד דופן של שבעה טפחים עומד בדופן השלישית, הדבר ספק אם צריך להעמידה בתוך השבעה טפחים לאחת הדפנות כדי שיהא עומד מרובה על הפרוץ, או שרשאי להרחיק אותה יותר אף יותר משבעה טפחים, אכן אם יעשה צורת הפתח בין העומד לדופן הרי זה מועיל, (וצ"ע בזה ואפשר שצריך טפח עומד במקום אחד), ומסיק בספר הסוכה שם שמעתי בשם אחד מגדולי הפוסקים שליט"א שדעתו להכשיר בזה גם בלי צורת הפתח" עכ"ל.

והנה, לא הייתי סומך על מה שמסיק שם להקל בזה, כיון שאי אפשר לסמוך על שמועות וכ"ש היכא שלא הביאו ראיות לדבריהם, אלא דמ"מ אני על משמרתי אעמודה בדופן השלישית סגי בדופן ז' ואינה צריכה שום חיבור לב' הדפנות ולא חיישינן למה דהפרוץ מרובה על העומד, דזה שיעור סוכה שנתנה התורה.

(* נכתב בדרך משא ומתן ופלפולא דאורייתא לעיני הלומדים, ולא ניתן לסמוך על זה להלכה כלל.)

ואביא ראיות לדברי:

א. הנה בסוכה ז. מסקינן דסוכה שהיא ב' דפנות דעריבן עושה לה טפח שוחק בפחות מג' לאחד מן הדפנות, ובסוכה העשויה כמבוי עושה לה פס ארבעה ומשהו ומעמידו פחות מג' סמוך לדופן, ובטעמו של דבר מפרשינן בגמ' דהתם דאיכא ב' דפנות כהלכתן סגי ליה בטפח שוחק, הכא דליכא שתי דפנות אי איכא פס ארבעה אין אי לא לא.

ומסקינן שם בגמ' דצריכה נמי צורת הפתח, והיינו דבסוכה שיש לה ב' דפנות דעריבן ועבדינן לה טפח שוחק בפחות מג' צריכה נמי צורת הפתח להשלים שיעור הדופן.

ונחלקו הראשונים שם אי האי דינא אמרינן גם בסוכה העשויה כמבוי, וע"ש בר"ן (ב: ד"ה אמר ליה): "דדוקא בשתיים כהלכתן דסגי ליה בטפח שוחק הא דבעינן צורת הפתח אבל בסוכה העשויה כמבוי כיון דבעינן בה פס ד' דופן גמור הוא ותו לא בעינן בה צורת הפתח וכו' אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ב מהלכות סוכה דלסוכה העשויה כמבוי נמי בעינן צורת פתח" עכ"ל.

ובביאור שיטת הרמב"ם כתב הרא"ש שם סוף סי' ו', וז"ל: "וי"א מדקאמר הגמרא שם מ"ש התם דסגי ליה בטפח שוחק ומ"ש הכא וכו' ומשני גמרא התם דאיכא ב' דפנות דעריבן סגי בטפח שוחק וכו' אלמא יתרון התיקון במחיצות גרועות דלא עריבן משוי אותן למחיצות טובות להיתר בתיקון גרוע ושקולין הם לענין צורת הפתח" ע"ש.

מבואר בכאן דב' דפנות דעריבן לגבי סוכה עדיפא מב' דפנות העשויות כמבוי, ולזה ס"ל לרמב"ם וסייעתו דלא יתכן דבסוכה העשויה כמבוי תהא קולא יותר מסוכה העשויה כהלכתה. ומעתה, אי אמרינן דבסוכה העשויה כמבוי ודופן הג' שלם דאינו צריך צורת הפתח ק"ו בסוכה שהיא ב' דפנות כהלכתן, דסגי בדופן ז' ולא בעי צורת הפתח. ואפילו לדעת הסוברים דבסוכה העשויה כמבוי לא בעינן צורת הפתח, דס"ל כיון דע"י לבוד איכא ב' דפנות דעריבן הרי הוא כסוכה העשויה כהלכתה ודופן השלישי הרי יש בו ז' טפחים, ולא מסתברא לומר דיש כאן חומרא בב' דפנות דעריבן יותר מב' דפנות העשויות כמבוי.

ב. ותו, לע"ד מדברי הראשונים מוכח דכל שדופן ג' היא ז' טפחים בכל אופן שהיא כל הסוכה כשירה. עיין בר"ן סוכה ב:, שלאחר שהביא את הפלוגתא לגבי סוכה העשויה כמבוי אי בעי צורת הפתח כתב: "ומיהו כל היכא דעביד שלש דפנות של שלש טפחים תו לא בעי צורת פתח שאין צורת פתח חיוב בסוכה" עכ"ל. ובוודאי כוונתו היא לומר דלא תימא דהא דבעינן צורת פתח בסוכה העשויה כמבוי הוא מחמת דבעינן בכל סוכה צורה של פתח, דבית בלא פתח אינו בית, ולפי"ז בכל סוכה נצטרך צורת פתח, קמ"ל דלא נתחדש כלל דבעינן צורת פתח בסוכה, כי אם היכא שצריך להשלים דפנות.

וזה עומק כוונת בעל העיטור (עשרת הדיברות שער ראשון לו:), שכתב בזה"ל: "ואית מ"ד דהכשר סוכה קטנה יש בדופן הג' ולא בעינן צורת הפתח, וכל סוכה שיש לה ג' דפנות שלימות בהכשר אע"פ שיש בה רוח אחת כשרה בז' ואחת ארוכה כמה כשרה כל הסוכה בלא צורת פתח, ואם בא לעשות סוכה בד' דפנות בלא פתח ונכנס שם דרך ארובה כשרה והכי מסתברא" עכ"ל. והמדייק בדבריו יראה דבא לומר ולפרש דהא דפשיטא לן בסוכה העשויה כמבוי שעשה לה פס ד' שאין צריך צורת הפתח, דמה"ת יצטרך צורת הפתח, מי גרע מסוכה שדופן אחד קצר ודופן

אחד קצר, דכשירה כל הסוכה (מדין פסל היוצא מהסוכה) בלא צורת הפתח, וה"נ גבי סוכה העשוי כמבוי דאינה צריכה צוה"פ. ולפום ריהטא אינו מובן הדמיון לשם, דהלא שם יש ג' דפנות דעריבן, וע"כ דפשיטא לן דכל שיש בסוכה ג' דפנות כהלכתן בכל אופן שהוא, בין דהג' דפנות עריבן ובין דהדופן ג' לא עריבן, אין צריך צוה"פ ולא אמרינן דכיון דהעומד מרובה על הפרוץ הוא מבטל לדופן זה, והו"ה והוא הטעם היכא דיש ב' דפנות דעריבן ודופן הג' עומד כמו רגל הה"א, דאין צריך צוה"פ.

וזו כוונת הריטב"א (סוכה ז:), שכתב: "ולכו"ע כל היכא דעביד דופן בת ז' טפחים תו לא בעי צורת הפתח, שאין צורת פתח חיוב שאפילו נכנסין לה דרך ארוכה כשירה" עכ"ל. מכל דבריהם מבואר דבכל אופן דעביד דופן של ז' טפחים כיון דאין צריך להשלימו הרי הוא מצטרף להכשר סוכה. ודו"ק בכל זה.

ג. יש להעיר עוד למש"כ המאירי סוכה ו: ד"ה כבר ביארנו דמעמידו כנגד היוצא היינו אם הדפנות מזרח ודרום יניח את הטפח לקצה המזרחי לצד צפון כגון זה או לקצה הדרומי לצד מערב כגון זה ע"ש שהם הני ציורים שציירנו לעיל, והגם דבגמרא דחי לה להא מילתא ואמרינן דיעשה טפח שוחק הוא רק היכא שהשלישית טפח אבל בגוונא דיש מחיצה שלימה יתכן דאין צריך לשום תיקון ודו"ק.

שוב מצאתי בספר אהלי טהר (סי' ג' ס"ק ה') שדן בזה ורצה להוכיח מדברי הכסף משנה פ"ד מסוכה הלי' י"ג ע"ש ודבריו מסתברים, והגם שהוא עצמו לא רצה לסמוך על זה ודו"ק היטב.

ב.

סוכה שדופן הג' אינו מקביל לב' הדפנות וכגון בסוכה שיש לה ב' דפנות דעריבן וחוד הדופן הג' אינו עומד ממול הדופן הב' אלא משוך מעט כלפי חוץ, אם אותו חלק הבולט כלפי חוץ שאין לו דפנות כשר. ולע"ע לא מצאתי פתרון לזה, ובגמ' ו: מבואר דמדינא דאורייתא דסגי בב' כהלכתן וג' אפילו טפח צריך להעמיד אותו טפח כנגד היוצא, וכמוש"כ רש"י שם ד"ה כנגד דהוא במקום שהמחיצה כלה.

ואולי יש לדמותו קצת לדין פסל היוצא מן הסוכה המבואר בגמ' יט. והכי קיי"ל בשו"ע סי' תרל"א ס"ז, וז"ל: "וכן קנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ ודופן אחד נמשך עמהם כשר אע"פ שעשה דופן על הצדדין יתר על שבעה והו"ל למימר הרי גילה דעתו לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות ודופן אחד שנמשך מן עם הקנים של סכך אינו מן הסוכה אלא בפני עצמו עומד ונמצא שאין לו אלא דופן אחד שהוא דופן הנמשך אפ"ה כשרה" עכ"ל.

ומבואר דכל שדופן אחד נמשך נגד אותו מקום שאין לו דופן מהני, וא"כ ה"נ הגם דהדופן משוך כלפי חוץ מ"מ הדופן שעומד ממול מחשיבו לחלק מן הסוכה.

אלא דיש לדחות, דדין דפסל איירי בכה"ג דאיכא ג' מחיצות דעריבן, וכמבואר ברא"ש שם סי' ל"ה, וחידושא דפסל הוא דהגם דהאריך דופן אחת יותר מהשיעור ודופן השניה האריך יותר והו"א דלא נחשב אלא לחד דופן, קמ"ל דגם בכה"ג סוכה כשרה הוא, והדופן הנמשך מחשיב את כל הדפנות שמחוברות אליו כאילו הן נמשכות כנגדו, וכדוגמת הסוכה שהיא ב' כהלכתן וג' אפילו טפח, אבל באופן דידן, שהדופן הג' אינו מחובר לשתי הדפנות, מי אמר שנתחדש דין זה, וצ"ע למעשה.

ג.

סוכה שיש באמצעה צורת הפתח אי מפסיק בסוכה.

במאירי סוכה יט. בד"ה והשני ביאר דין פסל, כתב: "והשני שקנים אלו יוצאים לפני הסוכה לצד המזרח ואותו צד אין בו שום פתח ולא שום גיפוף לדונו כפתח עד שיפסיק בין סוכה זו לקנים היוצאים ממנה ממשך הדפנות ואילך, וכל שדופן אחת נמשכת כשיעור יציאת הקנים הרי הוא מכלל הסוכה וישנים תחתיהם כגון זה אעפ"י שדופן הנמשך לא כווננו בו להכשיר עד שנדמהו לפס ארבעה שהוא בא להכשיר אעפ"כ אין אומרים סכך בפ"ע הוא ואין בו אלא דופן אחת, אלא בכלל הסוכה הוא כדין שלישיית אפילו טפח, ומ"מ אם היה צורת פתח מצד רביעי יראה שהוא מפסיק אע"פ שכבר יש לה שלש דפנות כהלכתן ואין צורך לצורת הפתח (וכוונתו למש"כ בדף ז. ד"ה הלשון הראשון דכל שיש לה ג' דפנות כהלכתן אין צריך לצורת הפתח אפילו נסתמה מד' רוחות ואי אפשר ליכנס לה אלא דרך ארובה כשירה, וכבר כן לעיל בשם בעל העיטור והר"ן ושא"ר) עכ"ל.

וכל מדייק רואה דהמאירי הדגיש דהגם דאין לו צורך לצורת הפתח מ"מ הוא מפסיק ואין להכשיר הסוכה מדין פסל, ומבואר דדוקא בכה"ג דפסל, דאיכא תרתי לריעותא: א. דהדופן הנמשך נראה שהוא דופן בפ"ע ואינו המשך להכשר הסוכה, ב. ויש גם צורת הפתח. רק בכה"ג אי אפשר להכשיר הסוכה, הגם דאינו צריך לצורת הפתח, אבל בשאר מקומות היכא דאינו צריך לצורת הפתח אינו מפסיק בסוכה, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נ).

והנה, המעיין בדברי המאירי יראה דהאי דינא וחידושא דפסל איירי רק באופן שהדופן הנמשך לא כווננו בו להכשיר, והו"א דהסכך הוא בפ"ע ואין בו אלא דופן אחת, קמ"ל דין פסל כיון דנמשך מהסוכה הרי הוא כדין סוכה, שהיא ב' כהלכתן וג' אפילו טפח.

ולפי"ז היה נראה לחדש דבאופן שהמשיך את הדופן והייתה כוונתו להמשיך את הסוכה, גם אם עשה צורת הפתח אינו מפסיק, אלא דיש מקום לדחות, דלא אכפת לן בכוונתו, וכל שהסוכה העשויה באופן דממשיך חד דופן אתי צורת הפתח ומפסיק לה, וצ"ע בזה.

וכל זה בדין פסל, אבל סוכה שהיא עשויה כהלכתה בג' דפנות כהלכתן ואין לה ריעותא כלל מה"ת דצורת הפתח יפסיק, כיון שאין לסוכה צורך בצורת הפתח הרי היא כמאן דליתא. ולפי"ז, גם בסוכה שמחמת צורת הפתח לא יהיה בה שיעור וכל כיו"ב ליכא למיחש למידי. ודו"ק בכל זה.

אלא דלפי"ד המאירי יש להסתפק אי מהני צורת הפתח לחתוך סכך פסול, דמבדרן בי מדרשא מ"ש הפוסקים (הובאו בספר מקראי קודש סוכות) דהיכא דיש לו בסוכה סכך פסול יותר מהשיעור ואין לו מקום לישב יכול לעשות צורת הפתח, באופן שיהיה בתוך הסוכה סכך פסול פחות מהשיעור ויוכל לישב תחתיו. והנה, למש"כ המאירי דהיכא דאין לסוכה צורך לצורת הפתח לא נחשב לדופן, דילמא גם בכה"ג לא יחשב לדופן ולא יועיל לחתוך הסכ"פ. ודו"ק בכ"ז וה' יאיר עינינו בתורתו.

